

EDEBİ TÜRLER

<http://edebiyatokulu.com/>

Tür, edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmasıdır. Bunlar iki ana grupta incelenir: **Yazı Türleri** ve **Şiir Türleri**.

YAZI TÜRLERİ

Yazı türleri, cümleler halinde ortaya konan, sözlerin belli kalıplar içine (ölçü, kafiye, nazım şekli) sıkıştırılmadığı anlatım türleridir. Bunların en önemlileri şunlardır:

ROMAN

- Olmuş ya da olabilecek olayların anlatıldığı uzun yazılardır.
- Roman belli bir olay etrafında gelişir ve olaylar ayrıntılarıyla anlatılır.
- Çoğu zaman şahıs kadrosu geniştir. Kişiler ayrıntılı olarak tanıtılır.
- Çevrenin tanıtımına özen gösterilir.
- Temsil ettiği akıma göre romantik roman, realist roman, natüralist roman; konusuna göre aşk romanı, toplumsal roman, polisiye roman, macera romanı gibi isimler alır.
- Türk edebiyatında Tanzimat'tan sonra görülür.
- İlk örneği Şemseddin Sâmî'nin Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat adlı romanıdır.
- Batı romanı ölçüsünde en başarılı romanları ise Halit Ziya Uşaklıgil yazmıştır.
- Namık Kemal, Mehmet Rauf, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Peyami Safa diğer ünlü romancılarımızdır.

HİKÂYE

- Anlatımı bakımından romana benzeyen, ancak romandan daha kısa bir yazı türüdür.
- Hikâyede olaylar genellikle yüzeyseldir.
- Kişiler çoğu zaman hayatlarının belli bir anı içinde anlatılır.
- Genellikle kişilerin tek yönü üzerinde (çalışkanlık, titizlik, korkaklık v.s) durulur.
- Bu da romanla aynı dönemlerde oluşmaya başlamış ve özellikle Realizm döneminde önemli bir tür haline gelmiştir.
- Türk edebiyatında yine Tanzimat'la görülmeye başlanan hikâye türünde Halit Ziya, Ömer Seyfettin, Memduh Şevket, Sait Faik önemli eserler vermişlerdir.

MASAL

- Halk dilinde anlatılarak oluşan sözlü edebiyat ürünüdür.
- Bir yazar tarafından sonradan yazıya geçirilir.
- Masallarda olaylar tamamen hayal ürünüdür.
- Yer ve zaman belli değildir. Kahramanlar insanüstü nitelikler gösterir.
- İyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- Masallarda eğitcilik esastır. Çoğu kez evrensel konular işlenir.
- Dünya edebiyatında Kelile ve Dimne, Binbir Gece Masalları ünlüdür.
- Türk edebiyatında Keloğlan en tanınmış masal kahramanıdır.
- Eflatun Cem Güney masallarımızı derlemiş ve bir kitap halinde yayımlamıştır.

DENEME

- Yazarın herhangi bir konudaki görüşlerini, kesin kurallara varmadan, kanıtlamaya kalkmadan, okuyucuyu inanmaya zorlamadan anlattığı yazı türüdür.
- Deneme yazarı görüşlerini aktarırken samimi bir dil kullanır.
- Kendi içiyle konuşuyormuş gibi bir hava içindedir.
- Deneme her konuda yazılabilir. Ancak daha çok tercih edilen konu her devrin, her ulusun insanını ilgilendiren, kalıcı, evrensel konulardır.
- Ele alınan konu çoğu zaman derinleştirilerek anlatılır.
- Denemenin ilk örneklerini Fransız yazar Montaigne vermiştir.

- Daha sonra İngiliz yazar Bacon türü geliştirmiştir.
- Edebiyatımızda Cumhuriyet'ten sonra görülmeye başlanan bu türde Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Sebattin Eyüboğlu, Ahmet Haşim güzel örnekler vermişlerdir.

FIKRA

- Yazarın gündelik olayları özel bir görüşle, güzel bir üslupla, hiç kanıtlama gereği duymadan yazdığı kısa gün-birlik yazılardır.
- Bu tür yazıları nükteli hikâyecikler biçimindeki Nasrettin Hoca fıkralarıyla karıştırmayalım.
- Fıkra, bir gazete yazı türüdür.
- Gazetenin belli bir köşesinde genel bir başlıkla yazılan fıkralarda mesele kısaca incelenir ve mutlaka bir sonuca varılır.
- Daha çok alaylı bir dille, bazen eleştiri bazen sohbet tarzında yazılır. Okuyucuyla sohbet ediyormuş gibi bir hava hâkimdir yazılarda.
- Edebiyatımızda özellikle Ahmet Rasim fıkralarıyla tanınır. Daha sonra Ahmet Haşim, Refik Halit, Peyami Safa sayılabilir.

MAKALE

- Yazarın herhangi bir konudaki görüşlerini, belli kanıtlar, belgeler, inandırıcı veriler kullanarak kanıtlamaya çalıştığı ve böylece okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçladığı yazı türüdür.
- Makalede temel unsur düşüncedir.
- Makale, gazete ile birlikte ortaya çıkmış bir gazete yazı türüdür.
- Bizde de ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval gazetesinin çıkmasıyla görülür.
- İlk makale de aynı gazetede Şinasi tarafından yazılmıştır.
- Makalede amaç bilgi aktarmak ya da görüşlerine okuyucuyu inandırmak olduğundan açık, anlaşılır, ciddi bir dil kullanılır.
- Seçilen konuya göre uzun da olabilir kısa da.
- Makale her konuda yazılabilir.
- Bu konu günlük olabileceği gibi, felsefi, bilimsel, sanatsal da olabilir. Ama edebi makale elbette sanatla ilgili olanıdır.
- Edebiyatımızda Tanzimat döneminden beri görülen makale türünde Namık Kemal, Hüseyin Cahit, Ziya Gökalp, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Halit Fahri Ozansoy, Yaşar Nabi ünlü birkaç isimdir.

ELEŞTİRİ

<http://edebiyatokulu.com/>

- Bir sanatçının, bir sanat eserinin iyi ve kötü yanlarını ortaya koyarak onun gerçek değerini belirleyen yazılardır. Eleştiri yazarı - yani eleştirmen - eser hakkında okuyucuyu bilgilendirir; hem eserin yazarına hem okura yol gösterir.
- İki tür eleştiri vardır: İzlenimsel eleştiri ve Nesnel eleştiri.
- İzlenimsel eleştiri, Anatole France'in ilkelerini belirlediği ve eleştirmenin bir eseri kendi zevk ölçülerini göz önüne alarak incelediği eleştiri türüdür.
- Bu tür eleştirilerde öznel yargılar çok olacağından günümüzde bu tür pek rağbet görmez.
- Nesnel eleştiride ise her eserin değerlendirilmesinde kullanılacak belli ölçütler vardır.
- Eleştirmen mümkün olduğunca kişisel yargılarda bulunmaktan kaçınır. Bilimsel araştırmalardan yararlanarak, eseri ister beğensin ister beğenmesin, tarafsız bir gözle onun değerini ortaya koyar.
- Avrupa'da Boielau, Saint Beuve, Taine, France eleştirileriyle tanınır.
- Edebiyatımızda Hüseyin Cahit, Cenap Şehabettin, Ali Canip, Yakup Kadri, Nurullah Ataç, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, eleştiri alanında yazılar yazan ünlü birkaç isimdir.

GEZİ YAZISI

- Gezilir görülen yerler hakkında yazılan yazılardır.
- Kişi gezi esnasında birçok yer görür, birçok insanla tanışır; bunları hafızada tutmak güç olacağından gezi esnasında not alınır ve gezi yazılarında bunlar hikâye edilir.
- Gezi yazısında yazar daima gezdiği yerleri anlatmalı, uydurma, yanlış bilgiler vermemelidir.
- Gördüklerini okuyucunun daha iyi algılaması için, karşılaştırma yapar.
- Okur sanki o yerleri yazarla birlikte gezer gibi olur.
- Eski edebiyatımızda gezi yazısına “**seyahatname**” denirdi.
- Bu alanda **Evliya Çelebi'nin “Seyahatnamesi”** ünlüdür.
- Ancak asıl gezi yazarları Avrupa'ya açılma döneminde görülmeye başlanmış, gidilen Avrupa şehirleriyle ilgili yazılar yazılmıştır. Namık Kemal, Ziya Paşa bunların başında gelir.
- Gezi yazılarını kitaplaştıran yazarlarımız da vardır. Ahmet Mithat Efendi, Avrupa'da bir Cevalan; Cenap Şehabettin, Hac Yolunda, Avrupa Mektupları; Ahmet Haşim, Frankfurt Seyahatnamesi; Reşat Nuri, Anadolu Notları; Falih Rıfki, Denizaşırı, Zeytinadağı, Taymis kıyıları bunlardan bazılarıdır.

ANI

- Bir yazarın kendisinin yaşadığı ya da tanık olduğu olayları sanat değeri taşıyan bir üslupla anlattığı yazılardır.
- Yazarın kendini okura açtığı bir tür olduğundan içtendir ve bu yönüyle çok tutulur.
- Anılar belli bir dönemin yorumlandığı yazılar olduğundan tarihi bir belge özelliği de gösterir. Ancak bu, bilimsel olamaz; çünkü yazarın olaylara kişisel bakışı söz konusudur.
- Üslup yönüyle gezi yazısına benzerse de, yazarın dış dünyadan çok kendinden söz etmesi anıyı belli eder.
- Zaten eski edebiyatımızda anı, gezi yazısı hatta tarih iç içedir.
- Özellikle Tanzimat'la başlayan anı türündeki yazılar Cumhuriyet döneminde önemli bir tür olmuştur.
- Anılarını kitaplaştıran yazarlarımız da vardır.
- Namık Kemal, Magosa Mektupları; Ziya Paşa, Defter-i Amal; Ahmet Rasim, Şehir Mektupları; Halit Ziya, Kırk Yıl, Saray ve Ötesi; Hüseyin Cahit, Edebi Hatıralar; Falih Rıfki, Çankaya adlı eserlerinde anılarını anlatmışlardır.

BİYOĞRAFI

- Bir kişinin hayatının anlatıldığı yazılardır. Bunlarda amaç o kişiyi tüm yönleriyle (hayatı, eserleri, kişiliği, görüşleri vs.) tanıtmaktır.
- Biyografi açık, sade bir dille, anlatılan kişinin devrini, çevresini dikkate alarak yazılır.
- Divan edebiyatında şairleri anlatan bu tür eserlere “**Tezkire**” denirdi.
- Türk edebiyatında bunun ilk örneğini **Ali Şir Nevai** vermiştir.
- Yazar eğer kendi hayatını anlatmışsa yazıya otobiyografi denir.
- Çoğu zaman bunlarda sanatçı kendiyi beraber aile büyüklerinden çevreden, aile içi durumlarından da söz eder.
- Otobiyografiler üslup yönüyle anıya benzer; ancak anı otobiyografi içinde bir bölüm sayılabilir. Yani otobiyografi daha uzun bir dönemi içine alır.

MEKTUP

- Genel anlamda kişinin bir haberi, olayı, arzuyu bir başkasına anlattığı yazılardır.
- Özel mektup, iş mektubu, edebi mektup türleri vardır. Bunlar içinde bizi edebi mektup ilgilendiriyor.
- Bu tür mektuplar açık olarak bir gazetede ya da dergide yayımlanır.
- Yazar birine hitaben herhangi bir konudaki görüşlerini, duygularını anlatır. Ancak asıl amacı bunları herkese duyurmaktır.
- Mektup, Divan edebiyatında da kullanılmıştır. **Fuzûli'nin “Şikâyetname”** adlı eseri bu türdendir.
- Tanzimat'tan sonra ise gazetelerde yayımlanan birçok açık mektup görülür.
- Bazı yazarlar mektuplardan oluşan romanlar da yazmışlardır.
- Halide Edip'in “Handan” romanı bunlardan biridir.

SOHBET

- Bir konunun fazla derinleştirilmeden, biriyle konuşuyormuş gibi anlatıldığı fikir yazıdır.
- Sohbet yazılarında herkesi ilgilendirecek konular seçilir.
- Cümleler çoğu zaman konuşmadaki gibi devriktir.
- Yazar sorulu cevaplı cümlelerle, konuşuyormuş hissi verir.
- Üslup olarak fıkraya benzerse de gazete yazı türü olmaması, az sözle çok şey anlatmayı amaçlamaması, dışa dönük olması onu fıkradan ayırır.
- Edebiyatımızda Ahmet Rasim, Şevket Rado sohbet türüne özel bir önem vermişlerdir.

GÜNLÜK

- Ne gün yazıldığını belirtmek için tarih atılan, çoğu zaman her günün sonunda o gün olup bitenin, sıcaklığına anlatıldığı, olaylarla ilgili yorumlar, değerlendirmeler yapıldığı yazılardır bunlar.
- Her gün yazıldığı için kısa olan bu yazılar, yazarının hayatından izler verdiği için içten ve sevecendir.
- Oktay Akbal, Suut Kemal Yetkin, Seyit Kemal Karaalioğlu'nun günlükleri kitap halinde yayımlanmıştır.

ŞİİR TÜRLERİ

<http://edebiyatokulu.com/>

Her şiirin belli bir konusu, üslubu vardır. Kimi aşk, ayrılık konusunu işler, kimi okura bir bilgiyi özlü bir şekilde verir. Kimi birini eleştirir vs. İşte şiirlerin bunlara göre sınıflandırılması şiir türlerini ortaya koyar. Bunlar Yunanca'daki adlarıyla adlandırılır: Lirik, Epik, Didaktik, Pastoral, Satirik, Dramatik. Tanzimat'tan sonra oluşan bu adlandırmadan önce Türk şiiri, nazım şekillerine göre sınıflandırılırdı: Gazel, Kaside, Şarkı, Koşma, Destan, Varsağı vs. Şimdi şiir türlerini açıklayalım.

LİRİK ŞİİR

Aşk, ayrılık, hasret, özlem konularını işleyen duygusal şiirlerdir. Okurun duygularına, kalbine seslenir. Eskiden Yunanlılarda "lir" denen sazlarla söylendiğinden bu adı almıştır. Tanzimat döneminde de bir saz adı olan "rebab" dan dolayı bu tür şiirlere rebabi denmiştir. Divan edebiyatında gazel, şarkı; Halk edebiyatında güzelleme türündeki koşma, semai lirik şiire girer.

EPİK ŞİİR

Destansı özellikler gösteren şiirlerdir. Kahramanlık, savaş, yiğitlik, konuları işlenir. Okuyanda coşku, yiğitlik duygusu, savaşma arzusu uyandırır. Daha çok, uzun olarak söylenir. Divan edebiyatında kasideler, Halk edebiyatında koçaklama, destan, varsağı türleri de epik özellik gösterir. Tarihimizde birçok şanlı zaferler yaşadığımızdan, epik şiir yönüyle bir hayli zengin bir edebiyatımız vardır.

DİDAKTİK ŞİİR

Bir düşüncüyü, bir bilgiyi aktarmak amacıyla yazılan şiirlerdir. Bunlar okurun aklına seslenir. Duygu yönü az olduğundan kuru bir anlatımı vardır. Kafiye ve ölçülerinden dolayı akılda kolay kaldığından, bilgiler bu yolla verilir. Manzum hikâyeler, fabllar hep didaktik özellik gösterir.

PASTORAL ŞİİR

Doğa güzelliklerini, çobanların doğadaki yaşayışlarını anlatan şiirlerdir. Doğaya karşı bir sevgi bir imrenme söz konusudur bunlarda. Eğer şair doğa karşısındaki duygulanmasını anlatıyorsa "idil", bir çobanla karşılıklı konuşuyormuş gibi anlatırsa eglog adını alır.

SATİRİK ŞİİR

Eleştirici bir anlatımı olan şiirlerdir. Bir kişi, olay, durum iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir. Bunlarda didaktik özellikler de görüldüğünden, didaktik şiir içinde de incelenebilir. Ancak açık bir eleştiri olduğundan ayrı bir sınıfa alınması daha doğrudur. Bu tür şiirlere Divan edebiyatında hiciv, Halk edebiyatında taşlama yeni edebiyatımızda ise yergî adı verilir.

DRAMATİK ŞİİR

Tiyatroda kullanılan bir şiir türüdür. Eski Yunan edebiyatında oyuncuların sahnede söyleyecekleri sözler şiir haline getirilir ve onlara ezberletilirdi. Bu durum dram tiyatrosunun (19.yy) çıkışına kadar sürer. Bundan sonra tiyatro metinleri düzyazıyla yazılmaya başlanır.

Dramatik şiir harekete çevrilebilen şiir türüdür. Başlangıçta trajedi ve komedi olmak üzere iki tür olan bu şiir türü dramın eklenmesiyle üç türe çıkmıştır.

Bizde dramatik şiir türüne örnek verilmemiştir. Çünkü bizim Batı'ya açıldığımız dönemde (Tanzimat) Batı'da da bu tür şiirler yazılmıyordu; nesir kullanılıyordu tiyatrosunda. Bizim tiyatrosularımız da tiyatro eserlerini bundan dolayı nesirle yazmışlardır. Ancak nadirde olsa nazımla tiyatro yazan da olmuştur. Abdülhak Hamit Tarhan gibi... Şimdi bunları ayrı ayrı görelim.

MODERN TİYATRO TÜRLERİ

TRAJEDİ

Seyircide korku ve acıma hislerini uyandırarak onu kötü duygularından arındırmayı amaçlayan tiyatro türüdür. Sıkı kuralları vardır. Özelliklerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Konusunu seçkin kimselerin hayatından ya da mitolojiden yani tanrılar arasındaki ilişkilerden seçer.
2. Kahramanları tanrılar ya da soylu kimselerdir. İnsan müsveddesi sayılan sıradan insanlara yer verilmez.
3. İşlenmiş, kusursuz bir üslubu vardır; kaba sayılan sözlere yer verilmez.
4. Çirkin olaylar (cinayet, kavga vs.) seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez.
5. Üç birlik kuralına uyar. Bu, yer, zaman ve olay birliğidir. Yani oyun hep aynı yerde aynı dekorla oynanmalı, olay bir günlük zaman dilimi içinde geçecek izlenimi vermeli, (Bu yüzden oyun olayın sonundan seçilir; önceki olaylar koro tarafından anlatılırdı.) aynı ana olay etrafında geçmelidir.

En ünlü trajedi yazarları; Eski Yunan'da Aiskylos, Euripides, Sophokles; Klasik Fransız edebiyatında Corneille ve Racine'dir.

KOMEDİ

İnsanları güldürerek eğitmeyi amaçlayan tiyatro türüdür. Her gülünç şeyin altında ders alınacak acı bir gerçeğin olduğuna inanılır. Özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Konusunu günlük hayattan, sosyal olaylardan seçer.
2. Kahramanları sıradan insanlar, eğitim görmemiş ya da sonradan görme kişilerdir.
3. Üslupta kusursuzluk aranmaz, kaba sayılan hatta küfürlü sözlere yer verilir.
4. Çirkin, kaba olaylar seyircinin gözü önünde işlenir.
5. Üç birlik kuralına uyar.

İnsan karakterinin gülünç ve eksik yanlarını anlatanlara karakter komedyası, toplumun gülünçlüklerini anlatanlara töre komedyası, olayların merak uyandıracak şekilde işlendiği eserlere entrika komedyası adı verilir.

Komedi türü 17. yüzyıldan sonra düzyazıyla yazılmaya başlanmıştır.

En ünlü komedi yazarları eski Yunan'da Aristophanes, Klasik Fransız edebiyatında Molière'dir.

DRAM

19. yüzyılda trajedinin sıkı kurallarını yıkmak amacıyla meydana getirilen tiyatro türüdür. Özelliklerini şöyle sıralayabiliriz.

1. Konusunu günlük hayattan ya da tarihin herhangi bir devrinden seçebilir.
2. Hem acıklı hem komik olaylar aynı oyunda iç içe bulunur.
3. Kahramanlar hem soylulardan hem sıradan insanlar arasından seçilir.
4. Üç birlik kuralına uymak zorunda değildir.
5. Her tür olay seyircinin karşısında gerçekleştirilebilir.
6. Şiir, düzyazı karışık halde bulunur.

En ünlü dram yazarları: İngiliz yazar Shakespeare dramın ilk ürünlerini vermiştir. Ancak bu türün özelliklerini Victor Hugo belirlemiştir. Schiller, Goethe diğer ünlü dram yazarlarıdır.

Türk edebiyatında batılı anlamda sahne tiyatrosu Tanzimat'tan sonra görülür. Bundan önce Halk arasında yüzyıllar boyu sürmüş seyirlik oyunlar vardı. Ortaoyunu, meddah, Karagöz ile Hacivat bunların başlıcalarıdır. Bunların özelliklerini ileride anlatacağız.